

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหา : *ความเป็นมาและความสำคัญ*

การบริหารงานในระบบสาธารณสุขมีจุดมุ่งหมายที่จะเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพในการดูแลสุขภาพ พร้อมทั้งใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ปัจจุบันการใช้ฐานข้อมูลถือได้ว่าเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการพัฒนาและดำเนินงานขององค์กร (เกียรติศรี, 2541; ชุณหะ, 2541; นิภาพรรณ, ภรณ์ และเพ็ญพันธ์, 2544; พานิช, 2545) การพัฒนาระบบบริหารจัดการต้องมีการใช้ฐานข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน ทันต่อการใช้งาน มีการใช้ฐานข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจวางแผนบริหารงาน (วรเดช, 2544) และตรงกับความต้องการของประชาชน องค์กรภายนอกสามารถตรวจสอบได้ หรือเข้าถึงข้อมูลได้ (คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 9, 2544; สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ, 2543; Young, 2003)

กลุ่มการพยาบาล เป็นองค์กรใหญ่ มีบุคลากรมากที่สุดในสถานบริการสุขภาพ (กองการพยาบาล, 2544; สถาบันพัฒนาและรับรองคุณภาพโรงพยาบาล, 2541) มีบุคลากรร้อยละ 57 ของบุคลากรทั้งหมด (งานข้อมูลข่าวสารโรงพยาบาล, 2545) ปฏิบัติงานกระจายอยู่ทั่วไปในโรงพยาบาล ผู้บริหารทางการพยาบาลจำเป็นต้องบริหารจัดการอย่างรอบคอบโดยใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และมีประสิทธิภาพ (กองการพยาบาล, 2542; สมหมาย, 2541) สารสนเทศจากฐานข้อมูลทางการพยาบาลเป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่ง (ทรงสรรค์, 2545) ผู้บริหารทางการพยาบาลสามารถนำไปใช้ในการวางแผนกลยุทธ์ กำหนดนโยบาย และใช้วิเคราะห์ประเด็นการบริหาร (นิภาพรณ์, 2545; Shamian & Hannah, 2000) การวางแผน จัดระบบงาน อำนวยการ และควบคุมกำกับงานพยาบาล (กองการพยาบาล, 2544) เพื่อประกอบการตัดสินใจ (จงดี, 2544; Botter, 1998; Hebda, Czar & Mascara, 2001; WHO, 2002)

ระบบฐานข้อมูลทางการพยาบาล (Nursing Database System) ประกอบด้วยฐานข้อมูลย่อยของทุกหน่วยงานพยาบาล ทุกงานในหน้าที่และข้อมูลอื่น ๆ ที่หน่วยงานนำมาใช้ประโยชน์ได้ ได้แก่ ระบบฐานข้อมูลบุคลากร ระบบฐานข้อมูลงบประมาณ ระบบฐานข้อมูลงานบริการพยาบาล ระบบฐานข้อมูลการศึกษาพยาบาล ระบบฐานข้อมูลการวิจัยทางการพยาบาล เป็นต้น (เกียรติศรี, 2541; จงดี, 2544) สารสนเทศจากฐานข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาช่วยผู้บริหารทางการพยาบาลได้หลายประการ อาทิเช่น ใช้ในการจัดการข้อมูลของหน่วยงาน เงินเดือน บัญชีรายจ่ายค่าใช้จ่าย รายงานอัตราค่าจ้าง คุณภาพบริการ ใช้ในการวางแผนด้านงบประมาณ ใช้ในการวางแผนกลยุทธ์ขององค์กร ใช้ในการวางแผนด้านบริการพยาบาล เป็นต้น (Shamian & Hannah, 2000) ระบบฐานข้อมูลทางการพยาบาล จะถูกออกแบบเพื่อดำเนินการประมวลผลข้อมูลให้ออกมาเป็นรายงาน

สารสนเทศหลากหลายรูปแบบตามความต้องการของผู้บริหารทางการแพทย์พยาบาลในระดับต่างๆ ได้ (วิภา, 2544) ดังนั้นผู้บริหารทางการแพทย์พยาบาลจึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความสามารถในการออกแบบระบบงานได้อย่างถูกต้องแม่นยำ มีการวางแผนประเมินถึงความเป็นไปได้ทั้งทางเทคนิคงบประมาณ และทางด้านการบริหารจัดการ สามารถเลือกใช้ข้อมูล สารสนเทศจากฐานข้อมูล และจากแหล่งข้อมูลภายนอกต่างๆ แต่การพัฒนากระบวนงานข้อมูลมีข้อจำกัดหลายประการ อันจะทำให้การพัฒนาเป็นไปได้อย่างล่าช้า คือ ข้อจำกัดทางด้านเทคนิค ข้อจำกัดทางการเงิน ข้อจำกัดทางด้านผู้บริการ อุปสรรคจากระบบภายนอก และข้อจำกัดทางด้านแนวความคิด หากผู้บริหารทางการแพทย์พยาบาลมีการพัฒนาตนเอง ให้มีความรู้ ความสามารถ ใช้งานฐานข้อมูลทางการแพทย์พยาบาลในการวางแผนบริหารงานอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด จะเป็นผลทำให้มีการพัฒนาองค์การวิชาชีพการพยาบาลต่อไปในอนาคต (จงดี, 2544)

กองการพยาบาล (2544) ซึ่งมีชื่อเรียกใหม่ว่าสำนักการพยาบาล ได้เห็นความสำคัญของฐานข้อมูลทางการแพทย์พยาบาลที่จำเป็นต้องใช้ประกอบการวางแผนบริหารงานพยาบาลจึงได้จัดทำโครงการการจัดระบบข้อมูลข่าวสารทางการแพทย์พยาบาลขึ้น ในปี พ.ศ. 2536 ได้มีการพัฒนาระบบข้อมูลเรื่อยมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2544 ได้กำหนดฐานข้อมูลทางการแพทย์พยาบาลในโรงพยาบาล 5 ฐานข้อมูล ประกอบด้วยฐานข้อมูลทั่วไป ฐานข้อมูลด้านบุคลากร ฐานข้อมูลด้านงบประมาณ ฐานข้อมูลด้านวัสดุครุภัณฑ์ และฐานข้อมูลด้านคุณภาพการพยาบาล พร้อมทั้งจัดทำแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีเป้าหมายให้กลุ่มการพยาบาล ในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงสาธารณสุข นำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลทางการแพทย์พยาบาล และนำสารสนเทศจากฐานข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในหน่วยงานด้านการวางแผน จัดระบบงาน อำนาจการ และควบคุมกำกับงานพยาบาล รวมทั้งจัดส่งข้อมูลให้กองการพยาบาลเพื่อเป็นข้อมูลด้านการพัฒนาคุณภาพการพยาบาลในระดับประเทศ

ผู้บริหารแต่ละระดับขององค์การพยาบาลหรือกลุ่มการพยาบาล มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ฐานข้อมูลที่แตกต่างกัน เนื่องจากมีหน้าที่ความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน จากการศึกษาการประยุกต์ใช้ระบบฐานข้อมูลสำหรับผู้บริหารระดับสูงของฉิชนันท์ (2542) พบว่าลักษณะการใช้ฐานข้อมูลของผู้บริหารระดับต่างๆ มีความแตกต่างกัน ผู้บริหารระดับสูงมีความต้องการการใช้ฐานข้อมูลในการวางแผนบริหารงานเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะฐานข้อมูลเป็นส่วนของการสรุปผล มีรายละเอียดน้อย ซึ่งมีความสอดคล้องกับลักษณะของฐานข้อมูลทางการแพทย์พยาบาลที่พัฒนาโดยกองการพยาบาล นอกจากนี้การศึกษาวิจัยของเสริมสุข (2542) พบว่าหัวหน้าพยาบาลต้องใช้ฐานข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจในด้านบุคลากร ด้านการบริหารการเงิน ด้านการบริหารการพยาบาล และฐานข้อมูลที่ผู้บริหารประเมินว่าสามารถนำไปใช้สนับสนุนการตัดสินใจได้ดีต้องมีคุณลักษณะมีความเป็นปัจจุบันและทันเวลา มีความถูกต้องน่าเชื่อถือ มีความสมบูรณ์ในเนื้อหาสาระ ซึ่งผลการศึกษา พบว่า ฐานข้อมูลดังกล่าวยังไม่ได้รับการพัฒนาไปถึงขั้นที่ควรจะเป็น

จากความสำคัญและเหตุผลข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้บริหารระดับสูงมีความต้องการใช้ฐานข้อมูลในการวางแผนบริหารงานเป็นส่วนใหญ่ หากผู้บริหารได้รับฐานข้อมูลที่ดี ส่งผลให้

ผู้บริหารมีการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ (จงดี, 2544; Botter, 1998; Hebda, Czar & Mascara, 2001; Wheeler, 2001; World Health Organization, 2002) จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ามีการศึกษาด้านการพัฒนาระบบฐานข้อมูลทางการแพทย์หลายเรื่อง (กองการพยาบาล, 2544; นงลักษณ์, 2539; ภัทรมนัส, 2542; ภูษิตา, 2543; สุขชาติ, 2537; เสริมสุข, 2542) พบข้อสังเกตที่น่าจะนำมาศึกษาต่อ กล่าวคือ มีการศึกษาฐานข้อมูลทางการแพทย์ที่จำเป็นต่อผู้บริหารการพยาบาล และมีการวางแผนจัดเก็บฐานข้อมูลทางการแพทย์อย่างเป็นระบบ และการศึกษาของประกายแก้ว (2543) ศึกษาการปฏิบัติตามบทบาทด้านบริหารของผู้บริหารการพยาบาล โรงพยาบาลชุมชน ผลการศึกษาการปฏิบัติตามบทบาทด้านบริหารของผู้บริหารการพยาบาล ในมาตรฐานสารสนเทศทางการแพทย์ ซึ่งมีเกณฑ์มาตรฐาน คือ การเก็บข้อมูลของกลุ่มการพยาบาล และมีการสังเคราะห์ข้อมูลข่าวสารเพื่อประโยชน์ในการบริหาร การจัดบริการ การพัฒนาคุณภาพ พบว่ามีการปฏิบัติในระดับน้อย (ร้อยละ 36.8-47.4) ซึ่งฐานข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมขึ้นนั้นหากขาดการนำไปใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการถือว่าฐานข้อมูลไม่มีคุณค่าแต่อย่างใด (ณิชนันท์, 2542; พานิช, 2545; เพชรน้อย และ จุรีย์, 2543; วรเดช, 2544) ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลทางการแพทย์ที่พัฒนาโดยกองการพยาบาล (2544) โดยศึกษาการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลทางการแพทย์ในการวางแผนการบริหารงานของหัวหน้าพยาบาล ผลการวิจัยที่ได้จะสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์การใช้ฐานข้อมูลทางการแพทย์ในการวางแผนการบริหารงานของหัวหน้าพยาบาล เพื่อที่จะได้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับองค์การวิชาชีพพยาบาลในการพัฒนาผู้บริหารทางการแพทย์ ด้านการใช้ฐานข้อมูลประกอบการวางแผนบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลทางการแพทย์ในการวางแผนบริหารงานด้านบริการพยาบาล ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ และด้านการพัฒนาคุณภาพการพยาบาลของหัวหน้าพยาบาล โรงพยาบาลชุมชนในภาคใต้
2. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลทางการแพทย์ในการวางแผนบริหารงานของหัวหน้าพยาบาล โรงพยาบาลชุมชนในภาคใต้

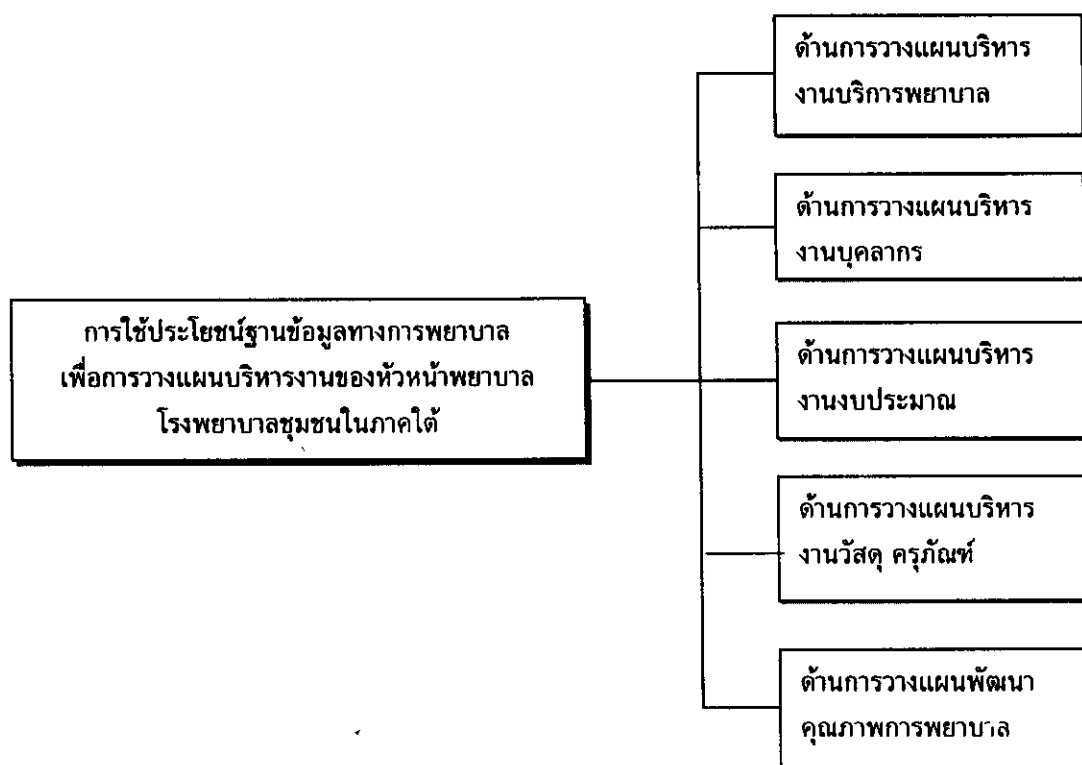
คำตามการวิจัย

1. หัวหน้าพยาบาล โรงพยาบาลชุมชนในภาคใต้ มีการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลทางการแพทย์ในการวางแผนบริหารงานทางการแพทย์ ด้านการจัดบริการพยาบาล ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ และด้านการพัฒนาคุณภาพการพยาบาลในระดับใด

2. ปัญหาอุปสรรคการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลทางการพยาบาลในการวางแผนบริหารงานทางการพยาบาล ของหัวหน้าพยาบาลเป็นอย่างไร

กรอบแนวคิด

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ฐานข้อมูลตามกรอบฐานข้อมูลทางการพยาบาลของกองการพยาบาล (2544) ประกอบด้วย ฐานข้อมูลด้านบริการพยาบาล ฐานข้อมูลด้านบุคลากร ฐานข้อมูลด้านงบประมาณ ฐานข้อมูลด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ และฐานข้อมูลด้านคุณภาพการพยาบาล รวมทั้งประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลทางการพยาบาลของกองการพยาบาล (2544) และชาเมนและฮันนา (Shamian & Hannah, 2000) ซึ่งแบ่งการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลเป็น 5 ด้านคือ 1) ด้านการวางแผนการจัดบริการพยาบาล 2) ด้านการวางแผนบุคลากร 3) ด้านการวางแผนงบประมาณ 4) ด้านการวางแผนวัสดุ ครุภัณฑ์ และ 5) ด้านการวางแผนพัฒนาคุณภาพการพยาบาล สำหรับการศึกษาค้นคว้าปัญหาอุปสรรคการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลทางการพยาบาล ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของถัรัฐพล (2545) ซึ่งแบ่งปัญหาอุปสรรคการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลในการวางแผนบริหารงานเป็น 2 ด้าน คือปัญหาอุปสรรคด้านนโยบาย และปัญหาอุปสรรคด้านระบบฐานข้อมูล สามารถเขียนเป็นกรอบแนวคิดได้ดังภาพที่ 1

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษาการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลทางการพยาบาลเพื่อการวางแผนบริหารงานของหัวหน้าพยาบาล โรงพยาบาลชุมชนในภาคใต้

นิยามศัพท์

การใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลทางการพยาบาลเพื่อการวางแผนบริหารงาน หมายถึง การนำฐานข้อมูลทางการพยาบาลที่เก็บรวบรวมตามกรอบฐานข้อมูลทางการพยาบาลของกองการพยาบาล (2544) ซึ่งอาจจัดเก็บในรูปแบบการบันทึกบนกระดาษ หรือโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ (รายละเอียดในภาคผนวก ค) มาใช้เพื่อการวางแผนบริหารงาน 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการจัดบริการพยาบาล ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ ด้านงบประมาณ และด้านการพัฒนาคุณภาพการพยาบาล ซึ่งประเมินโดยใช้แบบสอบถามการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลทางการพยาบาลในการวางแผนบริหารงาน ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองจากกรอบแนวคิดของกองการพยาบาล (2544) ซาเมนและฮันนา (Shamian & Hannah, 2000)

การวางแผนบริหารงานด้านการจัดบริการพยาบาล หมายถึง การวางแผนจัดบริการพยาบาลต่างๆของกลุ่มการพยาบาล ได้แก่ การบริการพยาบาลผู้ป่วยนอก การบริการพยาบาลผู้ป่วยอุบัติเหตุ-ฉุกเฉิน การวางแผนบริการพยาบาลผู้ป่วยใน การวางแผนบริการพยาบาลผู้คลอด การวางแผนวางแผนบริการพยาบาลผู้ป่วยผ่าตัด การวางแผนบริการปรึกษาด้านสุขภาพอนามัย และการป้องกันและควบคุมการติดเชื้อในโรงพยาบาล

การวางแผนบริหารงานด้านการบริหารงานบุคคล หมายถึง การวางแผนจัดอัตรากำลัง และการมอบหมายงาน

การวางแผนบริหารงานด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ หมายถึง การวางแผนความต้องการวัสดุ ครุภัณฑ์ขั้นต้น และการวางแผนความต้องการวัสดุ ครุภัณฑ์ทดแทน

การวางแผนบริหารงานด้านงบประมาณ หมายถึง การวางแผนเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของบุคลากร ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) เงินเดือน 2) เงินค่าตอบแทน และ 3) งบค่าใช้จ่าย

– ในส่วนการพัฒนาบุคลากรหรืองบประมาณการจัดการฝึกอบรม

การวางแผนบริหารงานด้านการพัฒนาคุณภาพการพยาบาล หมายถึง การวางแผนเกี่ยวกับการกำหนดเป้าหมายด้านคุณภาพ และวิธีการจัดการด้านคุณภาพ ได้แก่ การกำหนดเกณฑ์ชี้วัดคุณภาพ กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล กำหนดวิธีการประเมินผลการดำเนินการ

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อทราบการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลทางการพยาบาลในการวางแผนบริหารงานทางการพยาบาลของหัวหน้าพยาบาล โรงพยาบาลชุมชนในภาคใต้ จำนวน 100 แห่ง ระยะเวลาที่ศึกษา คือ ปีงบประมาณ 2547-2548 ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2546 ถึงเดือนเมษายน 2548

ความสำคัญของการวิจัย

1. เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้มาเป็นแนวทางในการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลทางการแพทย์พยาบาลในด้านการวางแผนการบริหารงานทางการแพทย์พยาบาล ซึ่งทำให้การวางแผนบริหารงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาระบบการเก็บรวบรวม ประมวลผล ฐานข้อมูลทางการแพทย์พยาบาล ของแต่ละหน่วยงานให้สอดคล้องตรงกับความต้องการในการวางแผนบริหารงานของหัวหน้าพยาบาล

2. เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับองค์การวิชาชีพพยาบาลในการพัฒนาผู้บริหารทางการแพทย์พยาบาล การเตรียมความพร้อมผู้บริหารการพยาบาลในด้านการใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลทางการแพทย์พยาบาลในการวางแผนบริหาร